

**การพัฒนาารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจน
ของชุมชนในประเทศไทย***
**THE MODEL DEVELOPMENT OF COMMUNITY
POVERTY SOLVING IN THAILAND**

วิบูลย์ รัตนภรณ์วงศ์

Wiboon Rattanaphonwong

วารภรณ์ รุ่งเรืองกลกิจ

Waraporn Rungreungkolkich

จำเนียร ราชแพทยาคม

Chamnian Rajphaetyakhom

สุภมาส อังคุโชติ

Supamas Angsuchoti

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

Sukothai Thammathirat University, Thailand

E-mail: wiboon2197@gmail.com

บทคัดย่อ

บทความฉบับนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยเพื่อนำรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่าง เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยทบทวนวรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง ยกเว้นเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย ก่อนนำไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงปริมาณด้วยการสอบถามหัวหน้าหน่วยงานที่มีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาความยากจน 181 แห่ง และกลุ่มตัวอย่างครัวเรือนยากจน 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนยากจนสูงสุด 400 ครัวเรือน โดยใช้แบบสอบถาม วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วยค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง จากนั้นตรวจสอบรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนกับข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยวิธีการสนทนากลุ่ม 6 ชุมชนจาก 6 ภาคของประเทศไทย โดยใช้เครื่องมือแบบสนทนากลุ่ม แล้วจึงตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของชุมชนตัวอย่าง 2 ชุมชนในจังหวัดชุมพร โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลสภาพชุมชนและแบบตรวจสอบรายการกิจกรรม ผลการวิจัย จากการวิเคราะห์เชิงปริมาณพบว่า รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย 4 ตัวแปร ได้แก่ 1) มาตรการของรัฐและท้องถิ่น 2) แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว 3) แนวทางการดำเนินการของชุมชน และ 4) ผลการแก้ปัญหาความยากจน มีความสอดคล้อง

* Received 4 April 2020; Revised 26 April 2020; Accepted 28 April 2020

กับข้อมูลเชิงปริมาณ และผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) สอดคล้องเป็นไปตามผลการวิเคราะห์เชิงปริมาณ รูปแบบดังกล่าวสามารถแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้ ส่วนการตรวจสอบรูปแบบกับตัวอย่างชุมชน 2 ชุมชน ในจังหวัดชุมพร พบว่ามีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่างทั้งสองแห่ง

คำสำคัญ: ความยากจน, การแก้ปัญหาความยากจน, ความยากจนของชุมชน, การพัฒนารูปแบบ

Abstract

The research aims to develop the model for solving poverty in a community in Thailand and to verify the model with the empirical data in the sample community. This research is a Mixed Methods Research with related literature review drafted as the model for poverty solving, and the empirical data is verified by querying 181 heads of departments who are responsible for poverty solving and impoverished households in 10 provinces that have the highest statistics of the poor with 400 households. The statistical method used for quantitative data analysis is frequency, percentages, mean, standard deviation, and the structural equation modeling analysis. The focus groups in 6 community from 6 regions of Thailand are also appointed, along with the empirical data checking with of 2 impoverished community in Chumphon province by using community condition form and activity program form. The research shows that the developed model consisted of 4 variables which were 1) Government measures 2) Personal and household behaviors 3) Community guidelines and 4) Goals against poverty. These variables are consistent with quantitative data and the focus groups discussion. This model can solve the poverty in a community. The Examination of the model shows that two villages consistent with the empirical data.

Keywords: Poverty, Poverty Solving, Community Poverty, Model Development

บทนำ

องค์การสหประชาชาติ (United Nation) พบว่า ในปี ค.ศ. 2016 มีประชากรจำนวน 767 ล้านคนดำรงชีวิตอยู่ต่ำกว่าเส้นความยากจนสากล โดยมีรายได้น้อยกว่า 1.9 เหรียญสหรัฐต่อวัน และได้กำหนดเป้าหมาย ในการขจัดความยากจนขั้นรุนแรงและความหิวโหย (No Poverty) ทั้งหมดให้หมดไปจากโลกนี้ ในปี ค.ศ. 2030 (พ.ศ. 2573) สำหรับสถานการณ์

ความยากจนในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2559 พบว่า มีประชากรที่เป็นคนจนและคนเกือบจน (Near Poor) จำนวน 11.6 ล้านคน อยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคใต้ และภาคเหนือ หากพิจารณาพื้นที่ความยากจนในระดับจังหวัด สามารถนำมาจัดลำดับตามจังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด 10 ลำดับแรก ในปี พ.ศ. 2559 โดยเรียงลำดับจากสัดส่วนคนจนสูงสุดได้แก่ แม่ฮ่องสอน นราธิวาส ปัตตานี กาฬสินธุ์ นครพนม ชัยนาท ตาก บุรีรัมย์ อำนาจเจริญ และน่าน ตามลำดับ ในการวัดระดับความยากจนและการกระจายรายได้ ซึ่งสภาพพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้จัดทำเครื่องมือเพื่อใช้สำหรับการประเมินสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในด้านรายได้ของประเทศไทยขึ้น โดยครอบคลุมถึงข้อมูลสัดส่วนคนจน จำนวนคนจน สัดส่วนการถือครองรายได้ของประชากร และความเหลื่อมล้ำด้านรายได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559) ทั้งนี้ได้ใช้เส้นความยากจน (Poverty Line) เป็นเกณฑ์สำหรับการประเมินความยากจน (NESDB: ได้ปรับปรุงข้อมูลเมื่อวันที่ 13 กันยายน พ.ศ.2560) โดยวัดจากรายได้ไม่เกิน 3,147.- บาทต่อคนต่อเดือน หรือประมาณ 38,000.- บาทต่อคนต่อปี และพบว่า ครึ่งเรือนไม่ผ่านเกณฑ์รายได้เฉลี่ยคนละ 38,000 บาทต่อปี จำนวนทั้งสิ้น 30,775 ครึ่งเรือน คิดเป็นร้อยละ 0.24 (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พชช.), 2562) ส่วนการวัดระดับความยากจนในระดับหมู่บ้านหรือชุมชนนั้น กรมการพัฒนาชุมชน พิจารณาถึงข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ของหมู่บ้านชนบทไทยพบว่า มีหมู่บ้านชนบทเป้าหมายที่ต้องเร่งรัดพัฒนา (อันดับ 1 และอันดับ 2) จำนวน 21,208 หมู่บ้าน (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พชช.), 2562) ส่วนการวิเคราะห์สาเหตุของความยากจน อาจไม่สามารถวิเคราะห์และสรุปได้จากเพียงแค่หนึ่งหรือสองกรอบแนวคิดเท่านั้น แต่อาจต้องพิจารณาให้ครอบคลุมถึงเหตุปัจจัยหรือสาเหตุของการเกิดพลวัตของความขาดแคลนและการแก้ปัญหาความยากจนด้วย (Alcock, P, 1997) โดยผู้วิจัยได้พยายามสรุปเป็นกลุ่มสาเหตุความยากจน 3 กลุ่มแนวคิด ดังนี้

กลุ่มสาเหตุความยากจนจากพฤติกรรมบุคคล ได้แก่ แนวการศึกษาในแนวทางพยาธิวิทยา ที่มองว่า ความยากจนเกิดจากความอ่อนแอหรือความล้มเหลวส่วนบุคคล และวัฏจักรของความขาดแคลน (Cycle of Deprivation) จากรุ่นพ่อแม่ที่ถ่ายทอดสู่รุ่นลูก (Holman R., & Holman B., 1978) ส่วน Pete Alcock มองว่าสาเหตุหลักคือการมีรายได้ต่ำการอยู่ในสถานะที่ต้องพึ่งพิงผู้อื่น และการมีค่าใช้จ่ายที่เกิดจากความไร้ความสามารถของบุคคลด้วย (Alcock, P, 1997) นอกจากนี้ ยังพบว่าบางส่วนเกิดจาก พฤติกรรมค่านิยมที่พึงเพื่อ พุ่มเฟิวย อาจทำให้กู้เงินไปใช้ผิดประเภท เกิดหนี้สินแบบดินพอกหางหมู (วิทยาลัยมหาดไทย, 2550) ขณะที่ ธนพล อธิบายสาเหตุว่าเกิดจาก 1) ปัญหาเรื่องต้นทุนการผลิต การขาดที่ดินทำกิน เกิดภาระหนี้สิน พึ่งพาพ่อค้าคนกลางในท้องถิ่น 2) ขาดความรู้และความสามารถ ทั้งในการวางแผนการจัดการและเทคโนโลยีการผลิต 3) ค่านิยมด้านการบริโภคนิยม ติดอบายมุขและ

ยาเสพติด รวมถึงปัญหาด้านสุขภาพอนามัย ส่งผลให้มีภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น และ 4) ปัญหาผู้มีรายได้น้อย และการว่างงาน (ธนพล สราญจิตร, 2558) การแก้ปัญหาความยากจน จึงควรเน้นไปที่ การแก้ไขเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมส่วนบุคคล

กลุ่มสาเหตุความยากจนจากเชิงโครงสร้าง ได้แก่ แนวการศึกษาในแนวทางเชิงโครงสร้าง (Structural Approach) ที่มีมุมมองว่า ความยากจนเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม ซึ่งเกิดจากหลายสาเหตุที่ซับซ้อน จึงมีความจำเป็นต้องศึกษาการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ถึงพลวัตของความขาดแคลน (Dynamics of Deprivation) ด้วยเหตุเช่นนี้ จึงต้องให้ความสำคัญกับการคุ้มครองทางสังคมเพื่อขจัดความยากจนออกไป (Spicker P., 1993) โดย E Philip Davis และ Miguel Sanchez - Martinez ได้นำเสนอข้อสรุปเชิงค่านิยมของความยากจน ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงทางความคิดจากการให้ความสำคัญกับมุมมองทางการเงินเพียงเรื่องเดียว เป็นการพิจารณาที่ประเด็นปัญหาที่กว้างขึ้น อาทิ การมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม รวมถึงทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ของสำนักคิดต่าง ๆ อย่างสำนัก Classic และ Neo - classic ที่มองว่า สาเหตุของความยากจนเป็นเรื่องของค่าตอบแทนและผลผลิตของแต่ละบุคคล ขณะที่ทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สำนัก Keynesian/Neo - liberal กลับพิจารณาตรงกันข้าม โดยมุ่งเน้นไปที่แรงขับเคลื่อนของเศรษฐกิจระดับมหภาคและเน้นบทบาทที่สำคัญของรัฐบาลที่ไม่เพียงทำให้ระบบเศรษฐกิจมีเสถียรภาพเท่านั้น แต่ต้องให้การดูแลสินค้าสาธารณะอีกด้วย ซึ่งความยากจนส่วนใหญ่เกิดขึ้นโดยไม่สมัครใจ และคนยากจนจำนวนมากเกิดขึ้นจากสาเหตุของการว่างงาน ส่วนแนวคิดแบบมาร์กซ์ (Marxian) จะมองว่าเรื่องชนชั้น ซึ่งเป็นประเด็นทางการเมือง เป็นเหตุสำคัญของความยากจน รัฐจึงควรแทรกแซงเพื่อควบคุมตลาด เช่น การประกันค่าจ้างขั้นต่ำ และการต่อต้านกฎหมายที่เลือกปฏิบัติ เป็นต้น (Davis, E. P. & Martinez, M. S., 2015)

ส่วนกลุ่มสาเหตุความยากจนในระดับชุมชน ส่วนหนึ่งเกิดจากป่าไม้ถูกทำลายทำให้เกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศ และปัญหาการขาดแคลนน้ำ (ภัทรา มาน้อย, 2548) อีกส่วนพบว่าปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความยากจนในชุมชนชนบทของประเทศไทย คือ มีการศึกษาน้อย ที่ดินทำกินน้อย หนี้สินมาก การไม่ใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ในการผลิตทางการเกษตร และปัญหาพ่อค้าคนกลาง (รัชนิวรรณ ศรีวิเศษ, 2543) ขณะที่ มูฮัมหมัด ยูनुส อธิบายสาเหตุของความยากจนในบังกลาเทศ ว่าเป็นการขาดแคลน “ไมโครเครดิต” หรือเงินทุนที่เข้าถึงง่าย สำหรับชาวบ้าน ธนาคารกรามีนของเขาจึงเข้ามาเติมเต็มให้กับชาวชนบทในบังกลาเทศด้วยการให้เงินกู้โดยไม่ต้องใช้หลักทรัพย์ค้ำประกัน (มูฮัมหมัด ยูनुส และสฤณี อาชวานันทกุล (ผู้แปล), 2555) นอกจากนี้ การบริหารจัดการที่ีระหว่างเทศบาลและชุมชนเป็นปัจจัยสำคัญในการแก้ปัญหาความยากจนระดับพื้นที่ โดยใช้เครื่องมือคือแผนแม่บทของชุมชน (ศิริณา จิตต์จรัส, 2548) สอดคล้องกับการวิจัยของ ไพศาล สรรสวัสดิ์สุทธิ์ ที่พบว่า แผนแม่บทของชุมชนเป็นแนวทางการแก้ปัญหาแบบมีส่วนร่วม สามารถสร้างรายได้ให้กับกลุ่มวิสาหกิจของชุมชน และทำให้

ครัวเรือนในชุมชนนำไปปฏิบัติเพื่อเป็นการลดรายจ่ายและเพิ่มรายได้ (ไพศาล สรรสวัสดิ์, 2555)

สำหรับการวัดผลจากแผนงานการลดความยากจน ควรมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จในการลดปัญหาความยากจน (Dwyer, R. J., 2007) ไว้อย่างเป็นรูปธรรม โดยอ้างอิงจากนิยามเชิงปฏิบัติการของความยากจน ซึ่ง ความยากจน หมายถึง สภาวะที่มนุษย์ขาดแคลนสิ่งที่จำเป็นต่อมาตรฐานการดำรงชีพขั้นต่ำ รวมไปถึงการไม่สามารถเข้าถึงการบริการด้านโครงสร้างพื้นฐานทาง สังคมและเศรษฐกิจ โดยผู้มีรายได้ต่ำกว่า 38,000.- บาทต่อคนต่อปี เป็นผู้ที่ยากจนอยู่ในกลุ่มคนยากจน (คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พชช.), 2562) (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2559)

ดังนั้น จากปัญหาความยากจนที่มีปัจจัยสาเหตุเกิดจากทั้งปัญหาในเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ปัญหาที่เกิดจากชุมชน หรือพฤติกรรมบุคคลและครอบครัวเอง ประกอบกับชุมชนเป็นหน่วยทางสังคมที่มีความสำคัญ มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับบุคคลและครัวเรือน ตลอดจนสามารถมีปฏิสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมอื่น ๆ ได้ ผู้วิจัยจึงสนใจที่จะพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย
2. เพื่อนำรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่าง

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยนี้ใช้รูปแบบวิธีการวิจัยโดยใช้วิธีการเชิงผสมผสาน (Mixed Methodology) ทั้งการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์ข้อมูลในเชิงปริมาณด้วยสถิติเชิงพรรณนา (Descriptive Statistics) อันประกอบด้วย ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติอนุมาน (Inferential Statistics) การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling: SEM) สำหรับข้อมูลเชิงคุณภาพ วิเคราะห์ด้วยการศึกษาจากเอกสารและการสังเคราะห์เอกสารประกอบกับการใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้

ขั้นที่ 1 พัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน โดยวิธีการศึกษาและทบทวนวรรณกรรมเกี่ยวกับสภาพปัญหาความยากจนและแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน สังเคราะห์ข้อค้นพบด้วยวิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) จำแนกตัวแปรสาเหตุของปัญหาความยากจน พร้อมร่างแนวทางการแก้ปัญหาความยากจนจากสาเหตุแต่

ละด้าน จากนั้นนำแนวคิดทฤษฎีและแนวทางของตัวแบบต่าง ๆ มาเพิ่มเติมเป็นตัวชี้วัดปัจจัยที่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนในแต่ละองค์ประกอบ แล้วร่างเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 1)

ขั้นที่ 2 ตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ (ร่างที่ 1) ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงปริมาณ เก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง 2 กลุ่มคือ 1) ครั้วเรือนยากจนจาก 10 จังหวัดที่มีสัดส่วนคนจนสูงสุด ได้แก่ จังหวัดกาฬสินธุ์ ชัยนาท ตาก นครพนม นราธิวาส น่าน บุรีรัมย์ ปัตตานี แม่ฮ่องสอน และอำนาจเจริญ จังหวัดละ 40 ครั้วเรือน รวม 400 ครั้วเรือน 2) หน่วยงานที่รับผิดชอบในการแก้ปัญหาความยากจนในประเทศไทย อันประกอบไปด้วย หน่วยงานระดับกรม รัฐวิสาหกิจ องค์การมหาชน และจังหวัด รวมจำนวนทั้งสิ้น 181 หน่วยงาน โดยใช้แบบสอบถาม 3 ตอน แบ่งเป็น ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม เป็นคำถามแบบมีตัวเลือกหรือเติมคำตอบในช่องว่าง ตอนที่ 2 ความคิดเห็นที่มีต่อการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย เป็นคำถามแบบมาตราประมาณค่า (Rating Scale) 5 ระดับ วัดค่าตัวแปรตามระดับความเห็นด้วยน้อยที่สุด – มากที่สุด และตอนที่ 3 ความคิดเห็นอื่นหรือข้อเสนอแนะ เป็นคำถามแบบปลายเปิด ตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามนิยามเชิงปฏิบัติการและตัวบ่งชี้ (IOC) ได้ค่ามากกว่า .50 จำนวน 37 ข้อคำถาม ส่วน 5 ข้อคำถามที่ค่า IOC. ได้ต่ำกว่า .50 ได้ทำการแก้ไขปรับปรุงตามคำแนะนำของผู้เชี่ยวชาญแล้ว ตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability) โดยนำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีความคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างจำนวน 40 คน ได้ค่าสัมประสิทธิ์ความเที่ยงเท่ากับ .938 อยู่ในระดับที่ยอมรับได้ จากนั้นจัดเก็บข้อมูล โดยแบบสอบถามชุดที่ 1 ได้มีหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังผู้ว่าราชการจังหวัด 10 จังหวัด เป้าหมาย ให้มอบหมายเจ้าหน้าที่สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดลงพื้นที่เพื่อจัดเก็บข้อมูล ณ ครั้วเรือนเป้าหมาย และรวบรวมแบบสอบถามส่งกลับมายังผู้วิจัย ส่วนแบบสอบถามชุดที่ 2 ได้มีหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังหัวหน้าหน่วยงานเป้าหมายทั้ง 181 หน่วยงาน ในการตอบแบบสอบถามและส่งแบบสอบถามกลับมายังผู้วิจัย แล้ววิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ 1) สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ค่าความถี่และร้อยละ ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (M) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (SD) และ 2) สถิติอนุมาน ใช้การวิเคราะห์โมเดลสมการโครงสร้าง (Structural Equation Modeling – SEM) เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องกลมกลืนของรูปแบบฯ โดยพิจารณาจากค่า Chi - Square ค่า p ค่า CMIN\DF ค่า GFI และ ค่า RMSEA แล้วทำการปรับรูปแบบฯ เป็นร่างที่ 2 เพื่อให้สอดคล้องกับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ

ขั้นที่ 3 ตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ (ร่างที่ 2) ที่พัฒนาขึ้นกับข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยการสนทนากลุ่มกับตัวแทนชุมชนที่ต้องเร่งรัดพัฒนาเร่งด่วน 6 แห่งจาก 6 ภูมิภาคของประเทศไทย ประกอบด้วย 1) ชุมชนบ้านเรื่อ ตำบลเรื่อ อำเภอมือเมืองน่าน จังหวัดน่าน 2) ชุมชนบ้านหนองมะเกลือ ตำบลเนินขาม อำเภอนีนขาม จังหวัดชัยนาท 3) ชุมชนบ้านดอน

กอย ตำบลดอนกอก อำเภอนาโพธิ์ จังหวัดบุรีรัมย์ 4) ชุมชนบ้านคลองยาง ตำบลไทรทอง อำเภอลองหาด จังหวัดสระแก้ว 5) ชุมชนบ้านในกรัง ตำบลกระบุรี อำเภอกระบุรี จังหวัดระนอง และ 6) ชุมชนบ้านนาข้าใต้ ตำบลเขาขาว อำเภอละงู จังหวัดสตูล โดยแต่ละชุมชน มีผู้เข้าร่วม 10 คน ได้แก่ 1) ปลัดอำเภอประจำตำบล 2) พัฒนาการผู้รับผิดชอบตำบล 3) เกษตรตำบล 4) ครูประถมศึกษาของโรงเรียนในพื้นที่ 5) ตัวแทนสมาชิกสภาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นของพื้นที่ และ 6) ชาวบ้านในพื้นที่อีกจำนวน 5 คน เก็บข้อมูลโดยใช้แบบสนทนากลุ่มที่ผ่านการตรวจสอบและให้คำแนะนำในการปรับปรุงคำถาม โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 ท่าน ลงพื้นที่เก็บข้อมูล โดยมีหนังสือขอความอนุเคราะห์ไปยังนายอำเภอพื้นที่ของหมู่บ้านเป้าหมาย ให้จัดสถานที่และเชิญกลุ่มเป้าหมายร่วมการสนทนากลุ่ม ตามวันเวลาที่นัดหมาย จัดเก็บข้อมูลโดยการบันทึกเสียงการสนทนาและจดบันทึกข้อมูลสำคัญ จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยการวิเคราะห์เนื้อหาที่ถูกกล่าวถึงซ้ำกันจากต่างบุคคลหรือต่างสถานที่ และตีความสร้างข้อสรุปแบบอุปนัย เพื่อวิเคราะห์ยืนยันว่ารูปแบบฯ (ร่างที่ 2) สอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพ

ขั้นที่ 4 ตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ (ร่างที่ 2) กับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่าง โดยการคัดเลือกชุมชนที่ต้องเร่งรัดพัฒนาเร่งด่วนในจังหวัดชุมพร และได้รับการแก้ปัญหาความยากจนมา 2 ชุมชน ได้แก่ ชุมชนบ้านในไร่ และชุมชนบ้านอ่าวมะขาม ตำบลด่านสวี อำเภอสวี จังหวัดชุมพร โดยใช้แบบบันทึกข้อมูลสภาพชุมชน ปี พ.ศ. 2560 ซึ่งรวมถึงสิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพ (จปฐ.) ความสามารถในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม (กชช. 2ค) และรายได้เฉลี่ยของประชาชนในชุมชนตัวอย่างทั้ง 2 แห่ง และตรวจสอบรายการกิจกรรมต่าง ๆ ตามตัวชี้วัดในรูปแบบฯ (ร่างที่ 2) ทั้ง 17 ตัว ที่ได้มีการดำเนินการในชุมชนทั้ง 2 แห่ง ระหว่าง ปี พ.ศ. 2560 - 2562 ต่อจากนั้นได้บันทึกข้อมูลสภาพชุมชน ในปี พ.ศ. 2562 ซึ่งรวมถึงสิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพ (จปฐ.) ความสามารถในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม (กชช. 2ค) และรายได้เฉลี่ยของประชาชนในชุมชนตัวอย่างทั้ง 2 แห่ง หากมีการดำเนินกิจกรรมตามรูปแบบฯ และข้อมูลสภาพชุมชนสะท้อนผลการแก้ปัญหาความยากจนที่สอดคล้องกัน จึงถือว่ารูปแบบฯ ดังกล่าวสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์

ขอบเขตด้านระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาวิจัย ใช้ระยะเวลา 1 ปี ตั้งแต่ มกราคม - ธันวาคม 2562

ผลการวิจัย

1. การพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย จากการศึกษาทบทวนวรรณกรรม สรุปสาเหตุปัจจัยของความยากจน และสังเคราะห์

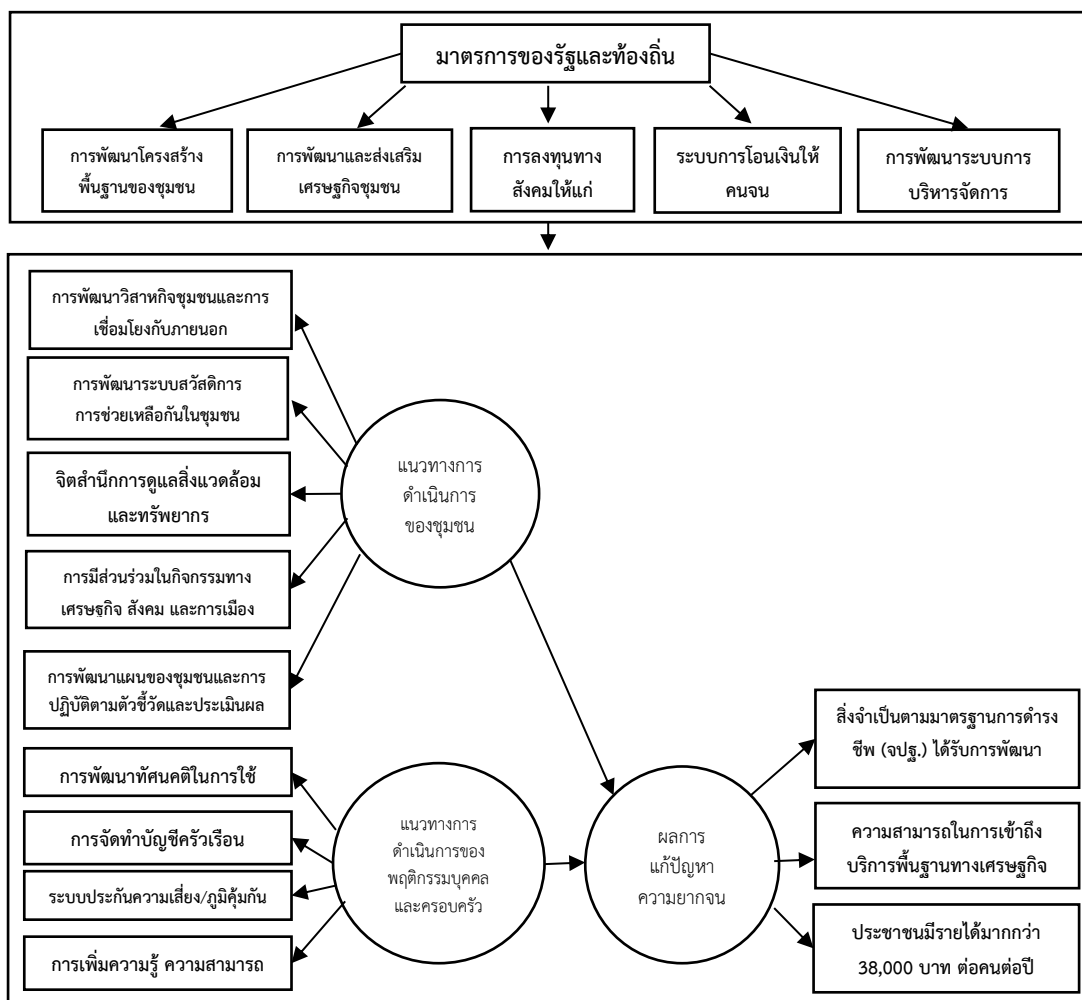
องค์ประกอบแนวทางการแก้ปัญหาความยากจน ร่างออกมาเป็นรูปแบบๆ โดยมี 3 องค์ประกอบแนวทาง และ 1 องค์ประกอบที่เป็นผลการแก้ปัญหา รวมทั้งสิ้น 17 ตัวชี้วัด ดังนี้

1.1 แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมของบุคคลและครอบครัว มีตัวชี้วัด 4 ตัว ได้แก่ การพัฒนาทัศนคติในการใช้จ่าย การจัดทำบัญชีครัวเรือน ระบบประกันความเสี่ยง/ภูมิคุ้มกัน และการเพิ่มความรู้ความสามารถให้ประชาชนทุกคน

1.2 แนวทางการดำเนินการของชุมชน มีตัวชี้วัด 5 ตัว ได้แก่ การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการเชื่อมโยงกับภายนอก การพัฒนาระบบสวัสดิการการช่วยเหลือกันในชุมชน การมีจิตสำนึกการดูแลสิ่งแวดล้อมและทรัพยากร การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และการพัฒนาแผนของชุมชนและการปฏิบัติตามตัวชี้วัดและประเมินผล

1.3 มาตรการของรัฐและท้องถิ่น มีตัวชี้วัด 5 ตัว ได้แก่ การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การลงทุนทางสังคมให้กับชุมชน การมีระบบการโอนเงินให้คนจน และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ

1.4 ผลการแก้ปัญหาความยากจน มีตัวชี้วัด 3 ตัว ได้แก่ สิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพ (จปฐ.) ได้รับการพัฒนา ความสามารถในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม และประชาชนมีรายได้มากกว่า 38,000 บาท ต่อคนต่อปี โดยสรุปเป็นรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 1) ได้ ดังนี้

ภาพที่ 1 รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 1)

2. ผลการตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ และเชิงคุณภาพ ดังนี้

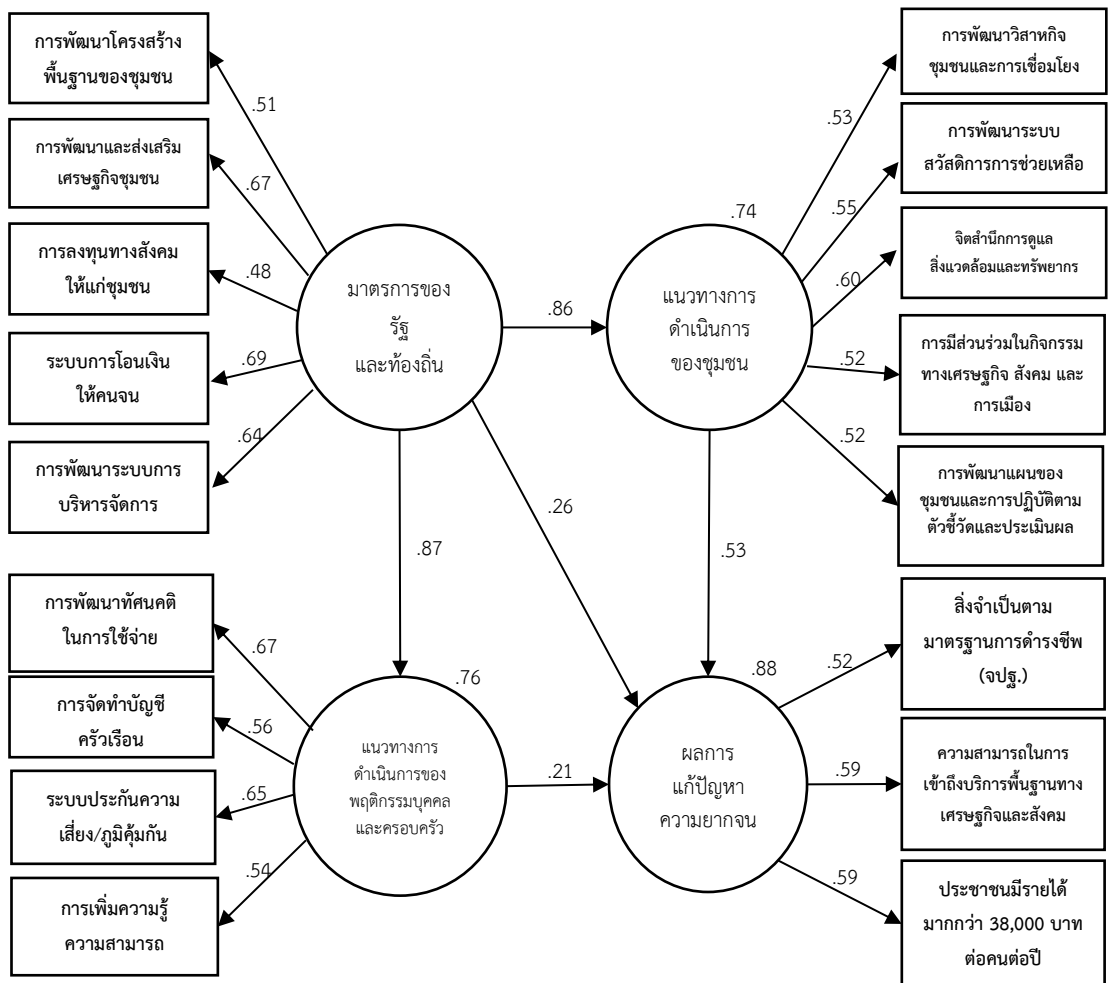
2.1 ผลการตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ กับข้อมูลเชิงปริมาณ

2.1.1 สถานภาพของกลุ่มตัวอย่าง มีจำนวนผู้ตอบแบบสอบถามที่ตอบกลับมาจากกลุ่มตัวอย่าง แบ่งเป็น จำนวนครัวเรือนจาก 10 จังหวัด รวมทั้งสิ้น 400 คน คิดเป็นร้อยละ 100 จำนวนหัวหน้าหน่วยงานหรือส่วนราชการที่ตอบแบบสอบถาม จำนวน 143 คน จากกลุ่มตัวอย่าง 181 คน คิดเป็นร้อยละ 79 รวมจำนวนแบบสอบถาม 543 ชุด

คิดเป็นร้อยละ 93.46 โดยส่วนใหญ่มีอายุในช่วง 46 - 59 ปี หัวหน้าหน่วยงานมีการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับสูงกว่าปริญญาตรี มีระยะเวลาการดำรงตำแหน่ง อยู่ในช่วง 1- 8 ปี ส่วนผู้นำครัวเรือน มีการศึกษาส่วนใหญ่ในระดับประถมศึกษา และมีสมาชิกในครัวเรือนส่วนใหญ่จำนวน 3 - 5 คน

2.1.2 สรุปผลการวิจัยเชิงปริมาณ พบว่า ร่างรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 1) ตามภาพที่ 1 พบข้อจำกัดของโปรแกรมที่เลือกใช้ทำให้ต้องปรับปรุงแบบความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปร เป็นดังภาพที่ 2 เพื่อให้สามารถวิเคราะห์ข้อมูลได้ ซึ่งเมื่อทำการปรับปรุงแบบแล้ว พบว่า รูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้น (ร่างที่ 2) สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมี ค่าความน่าจะเป็นของไค - สแควร์ (Chi - Square Probability Level - p) เท่ากับ 0.065 มากกว่า .05 ค่าไค - สแควร์สัมพันธ์ (CMIN/DF) เท่ากับ 1.208 ซึ่งน้อยกว่า 2 ค่าดัชนีวัดระดับความสอดคล้อง (GFI) เท่ากับ 0.969 ซึ่งมากกว่า .90 และค่าดัชนีรากของค่าเฉลี่ยกำลังสองของการประมาณค่าความคลาดเคลื่อน (RMSEA) เท่ากับ .020 ซึ่งน้อยกว่า .08 จึงกล่าวได้ว่ารูปแบบดังกล่าว มีความสอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณ โดยมีรูปแบบและขนาดอิทธิพล ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 แบบจำลองสมการโครงสร้างของรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจน
ของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 2)

ตารางที่ 1 อิทธิพลทางตรง อิทธิพลทางอ้อม และอิทธิพลรวมของมาตรการของรัฐ และท้องถิ่น แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว แนวทางการดำเนินการของชุมชน ต่อผลการแก้ปัญหาความยากจน

ตัวแปรผล (Consequences)	ตัวแปรสาเหตุ (Antecedents)									R ²
	มาตรการของรัฐและท้องถิ่น			แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว			แนวทางการดำเนินการของชุมชน			
	DE	IE	TE	DE	IE	TE	DE	IE	TE	
แนวทางการดำเนินการของชุมชน	0.86***	-	0.86***	-	-	-	-	-	-	.74
แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว	0.87***	-	0.87***	-	-	-	-	-	-	.76
ผลการแก้ปัญหาความยากจน	0.26*	0.64*	0.90*	0.21*	-	0.21*	0.53**	-	0.53**	.88

หมายเหตุ DE = Direct effect, IE = Indirect effect, TE = Total effect

*** p-value < 0.001

** p-value < 0.01

* p-value < 0.05

จากภาพที่ 2 และตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์แบบจำลองสมการโครงสร้าง พบค่าสถิติที่สำคัญ สามารถอธิบายได้ดังนี้

มาตรการของรัฐและท้องถิ่นส่งอิทธิพลรวมต่อผลการแก้ปัญหาความยากจนเท่ากับ 0.90 โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.26 และมีอิทธิพลทางอ้อมผ่านแนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว และผ่านแนวทางการดำเนินการของชุมชน มีค่าอิทธิพลทางอ้อมเท่ากับ 0.64

มาตรการของรัฐและท้องถิ่นส่งอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัวมีค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.87 โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.87 และไม่มีอิทธิพลทางอ้อม

มาตรการของรัฐและท้องถิ่นส่งอิทธิพลต่อแนวทางการดำเนินการของชุมชนมีค่าอิทธิพลรวมเท่ากับ 0.86 โดยมีค่าอิทธิพลทางตรงเท่ากับ 0.86 และไม่มีอิทธิพลทางอ้อม

ผลการแก้ปัญหาความยากจนมีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R²) เท่ากับ 0.88 หมายความว่าความผันแปรของผลการแก้ปัญหาความยากจนเกิดจากอิทธิพลของมาตรการของรัฐและท้องถิ่น แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว และแนวทางการดำเนินการของชุมชนร้อยละ 88

แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.76 หมายความว่าความผันแปรของแนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัวเกิดจากอิทธิพลของมาตรการของรัฐและท้องถิ่นร้อยละ 76

แนวทางการดำเนินการของชุมชน มีค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) เท่ากับ 0.74 หมายความว่าความผันแปรของแนวทางการดำเนินการของชุมชนเกิดจากอิทธิพลของมาตรการของรัฐและท้องถิ่นร้อยละ 74

2.2 ผลการตรวจสอบรูปแบบฯ (ร่างที่ 2) กับข้อมูลเชิงคุณภาพ ได้แก่ ผลจากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทั้ง 6 จังหวัด ใน 6 ภาค พบว่า มีความสอดคล้องและยืนยันผลการตรวจสอบรูปแบบฯ กับข้อมูลเชิงปริมาณ ตลอดจนสามารถอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรได้ ดังนี้

2.2.1 แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมของบุคคลและครอบครัว ที่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนที่ถูกกล่าวถึงมากที่สุด คือ หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ประกอบด้วย แนวทางหลัก 3 ประการ ได้แก่ 1) การลดรายจ่าย ซึ่งยืนยันตัวชี้วัดด้านการพัฒนาทัศนคติในการใช้จ่ายและการจัดทำบัญชีครัวเรือน 2) การเพิ่มรายได้ ที่ยืนยันตัวชี้วัดด้านการเพิ่มความรู้ความสามารถให้ประชาชนทุกคน และ 3) การสร้างภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี ซึ่งสอดคล้องกับตัวชี้วัดด้านการมีระบบประกันความเสี่ยง/ภูมิคุ้มกัน อย่างไรก็ตาม แนวทางดังที่กล่าวอาจไม่สามารถแก้ปัญหาความยากจนได้โดยลำพังของตัวบุคคลหรือครอบครัวเพียงเท่านั้น แต่จำเป็นต้องอาศัยภาครัฐและท้องถิ่นในการเข้าไปช่วยให้การสนับสนุนผ่านโครงการต่าง ๆ ด้วย

2.2.2 แนวทางการดำเนินการของชุมชน ที่ส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน นั้น ผู้ให้ข้อมูลอธิบายความสำคัญไว้ใน 3 ประการหลัก ได้แก่ 1) การสร้างรายได้ให้กับชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับตัวชี้วัดด้าน การพัฒนาวิสาหกิจชุมชนและการเชื่อมโยงกับภายนอก 2) การพัฒนาคุณภาพชีวิตของชุมชน ซึ่งยืนยันตัวชี้วัดการพัฒนาระบบสวัสดิการการช่วยเหลือกันในชุมชน และ 3) การมีทรัพยากรที่พร้อมต่อการพัฒนา ซึ่งต้องอาศัยตัวชี้วัดด้านมีจิตสำนึกการดูแลสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรเป็นตัวขับเคลื่อน และ 4) การตอบสนองต่อปัญหาความเดือดร้อนของชุมชน ซึ่งมีตัวชี้วัดที่สนับสนุนแนวทางดังกล่าว ได้แก่ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง และการพัฒนาแผนของชุมชนและการปฏิบัติตามตัวชี้วัดและประเมินผล ซึ่งทั้งนี้ ชุมชนเปรียบเสมือนตัวกลางการพัฒนาที่ระดมทรัพยากรของปัจเจกบุคคลให้มีความเข้มแข็งในการต่อสู้กับเศรษฐกิจภายนอกและขณะเดียวกันก็เป็นตัวกลางในการระดมความคิดเห็นและเป็นหน่วยรับให้รัฐและท้องถิ่นสามารถเข้ามาสนับสนุนแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้อย่างตรงจุด

2.2.3 มาตรการของรัฐและท้องถิ่น เป็นองค์ประกอบสำคัญที่ส่งผลกระทบทั้งทางตรง และทางอ้อมต่อผลการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน โดยในส่วนที่เป็น

ผลกระทบทางตรง ได้แก่ ตัวชี้วัดด้าน การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ระบบการโอนเงินให้คนจน และการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ ส่วนผลกระทบทางอ้อมนั้น การพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน จะส่งผลดีต่อการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน ในองค์ประกอบแนวทางการดำเนินการของชุมชนเป็นอย่างมาก อาทิ การสร้างตลาดหรือกระตุ้นการท่องเที่ยวในชุมชน จะทำให้วิสาหกิจชุมชนสามารถขายสินค้า มีรายได้ ขณะที่การลงทุนทางสังคมให้กับชุมชน เช่น การให้การศึกษา อบรม ตลอดจนทุนทางวัฒนธรรม ถือเป็นการเพิ่มความรู้ความสามารถให้กับบุคคล ตามแนวทางของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว

2.2.4 ด้านผลการแก้ปัญหาความยากจน ที่สอดคล้องกับรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชน ได้แก่ สิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพได้รับการพัฒนาโดยใช้เกณฑ์ข้อมูล จปฐ. ของกรมการพัฒนาชุมชน ถือเป็นผลการแก้ปัญหาความยากจนที่เป็นพื้นฐานที่สุดที่ทุกครัวเรือนควรผ่านเกณฑ์ แต่หากผ่านเกณฑ์ทั้งหมดแล้ว ก็ไม่สามารถยืนยันได้ว่าครัวเรือนนั้นไม่มีความยากจนเลยเสียทีเดียว เนื่องจากเกณฑ์ที่กำหนดไว้เป็นเพียงเกณฑ์ขั้นต่ำเท่านั้น ความสามารถในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม โดยใช้เกณฑ์ข้อมูล กชช. 2ค ของกรมการพัฒนาชุมชน ถือเป็นตัวชี้วัดของความยากจนระดับชุมชนที่สำคัญและเป็นฐานให้หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเร่งเข้าไปแก้ปัญหา ส่วนตัวชี้วัดประชาชนมีรายได้มากกว่า 38,000 บาท ต่อคนต่อปี มีข้อสังเกตว่าอาจเป็นผลการแก้ปัญหาความยากจน ที่ไม่ได้สามารถตอบใจทุกพื้นที่ เนื่องจากค่าครองชีพของแต่ละพื้นที่ในประเทศไทยไม่เท่ากัน การมีเงิน 38,000 บาทต่อคนต่อปี ในบางพื้นที่อาจไม่สามารถทำให้เข้าถึงปัจจัยพื้นฐานในชีวิตได้ ดังนั้น การพิจารณาผลการแก้ปัญหาความยากจนจึงควรพิจารณาจากหลายตัวชี้วัดไปพร้อมกัน เพื่อให้เกิดความครอบคลุมมากที่สุด

สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย (ร่างที่ 2) ที่พัฒนาขึ้น และได้ผ่านการตรวจสอบความตรงของรูปแบบฯ กับทั้งข้อมูลเชิงปริมาณ และข้อมูลเชิงคุณภาพ ทั้งสองส่วนมีความเห็นสอดคล้องกันว่า รูปแบบฯ ดังกล่าว สามารถนำไปแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้

3. การนำรูปแบบฯ (ร่างที่2) ไปตรวจสอบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่างพบว่า จากการตรวจสอบกิจกรรมและโครงการที่ดำเนินการในชุมชนตัวอย่าง ระหว่างปี พ.ศ. 2560 - 2562 ตามรูปแบบฯ ที่พัฒนาขึ้นนั้น ทั้ง 3 แนวทาง อันได้แก่ 1) แนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว 2) แนวทางการดำเนินการของชุมชน 3) มาตรการของรัฐและท้องถิ่น ส่งผลในทางที่สอดคล้องกับผลการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนตัวอย่าง ดังนี้

3.1 ด้านความสามารถในการเข้าถึงบริการพื้นฐานทางเศรษฐกิจและสังคม มีผลการประเมินตามข้อมูล กชช. 2ค ดีขึ้นทั้งสองชุมชน ได้แก่ 1) ชุมชนบ้านโนไร่ พัฒนาจากหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 (ล้าหลัง) ในปี พ.ศ. 2560 เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 3

(ก้าวหน้า) ในปี พ.ศ. 2562 หรือดีขึ้นถึง 2 อันดับชั้น และ 2) ชุมชนบ้านอ่าวมะขาม พัฒนาจากหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 1 (ล่าช้า) ในปี พ.ศ. 2560 เป็นหมู่บ้านเร่งรัดพัฒนาอันดับ 2 (ปานกลาง) ในปี พ.ศ. 2562 หรือพัฒนาที่ดีขึ้น 1 อันดับชั้น

3.2 ด้านการมีสิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพ (จปฐ.) ทั้งสองชุมชนมีข้อมูลครัวเรือนที่ตกเกณฑ์ จปฐ. บางด้านในระดับจำนวนที่น้อยมาก โดยภาพรวมอยู่ในเกณฑ์ดี ทั้งในปี พ.ศ. 2560 และ 2562

3.3 ด้านการที่ทุกคนมีรายได้มากกว่า 38,000 - บาท ต่อคนต่อปี พบว่ารายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปี ทั้งในปี พ.ศ. 2560 และ 2562 ของทั้งสองชุมชน เกินเส้นความยากจนที่ 38,000 - บาทต่อคนต่อปี ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่เป็นไปตามรูปแบบฯ แต่เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ. 2560 และ 2562 ก็พบว่า มีการเปลี่ยนแปลงที่ลดลงในทั้งสองชุมชน ซึ่งจะได้อภิปรายสาเหตุในส่วนการอภิปรายผลต่อไป

ดังนั้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นนั้น มีลักษณะที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของชุมชนตัวอย่าง

อภิปรายผล

1. รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นวิเคราะห์ได้ว่ามาตรการของรัฐและท้องถิ่นมีอิทธิพลมากต่อผลการแก้ปัญหาความยากจน โดยมีทั้งอิทธิพลทางตรง และอิทธิพลทางอ้อมผ่านแนวทางการดำเนินการของชุมชน และแนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครัวเรือน จึงอาจกล่าวได้ว่า นโยบายการแก้ปัญหาความยากจนโดยเน้นที่มาตรการของรัฐและท้องถิ่น มีความสำคัญต่อความสำเร็จของการแก้ปัญหาความยากจนมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Varun Chotia และ N.V.M. Rao ที่พบว่า มาตรการของรัฐในการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน มีผลต่อการลดปัญหาความยากจน (Chotia, V., & Rao, N.V.M., 2017) ขณะเดียวกัน แบบจำลองสมการโครงสร้างของรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนดังกล่าว ยังสามารถอธิบายได้ว่า การแก้ปัญหาความยากจนเกี่ยวข้องกับมิติต่าง ๆ ของสังคมที่ซับซ้อนตามแนวคิดของ E Philip Davis และ Miguel Sanchez - Martinez ดังนั้น การแก้ปัญหาความยากจนจึงต้องมีมิติการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่หลากหลาย และการพิจารณาเลือกแนวทางการสังเคราะห์ต้องดูทั้งข้อมูลเชิงลึกทางเศรษฐกิจ แรงจูงใจสำหรับพฤติกรรมของมนุษย์ รวมทั้งองค์ประกอบจากวิทยาการสาขาอื่น ๆ ทางสังคมด้วย (Davis, E. P. & Martinez, M. S., 2015) ดังเช่นรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนที่ได้พัฒนาขึ้น ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบและตัวชี้วัดที่หลากหลาย ทั้งมิติด้านแรงจูงใจของพฤติกรรมบุคคล เศรษฐกิจและการพัฒนาระดับท้องถิ่น/ชุมชน ไปจนถึงมิติด้านเศรษฐศาสตร์มหภาค อย่างด้านมาตรการของรัฐ การแก้ปัญหาความ

ยากจนของแต่ละชุมชนจึงควรพิจารณาแนวทางที่หลากหลายนี้ไปพร้อมกัน และให้ค่าน้ำหนักที่เหมาะสมและมีความเป็นไปได้ที่สุดสำหรับชุมชนนั้น

ซึ่งหากพิจารณาจากความสัมพันธ์ในระดับมากของตัวแปรสังเกต ควรเน้นการพัฒนาและส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน การลงทุนทางสังคมให้แก่ชุมชน ทั้งการส่งเสริมกลุ่มอาชีพ การส่งเสริมการจัดตั้งกองทุนชุมชน การส่งเสริมตลาดชุมชน และการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานของชุมชน ซึ่งจะส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนในด้านสิ่งจำเป็นตามมาตรฐานการดำรงชีพ (จปฐ.) ได้รับการพัฒนา นอกจากนี้ การพัฒนาระบบบริหารจัดการค้นหาเป้าหมายครัวเรือนยากจนให้มีความแม่นยำและเชื่อถือได้ การกำหนดมาตรการให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางเศรษฐกิจและสังคมของแต่ละครัวเรือน/ชุมชน และการบูรณาการการช่วยเหลือคนยากจนไม่ให้เกิดความซ้ำซ้อน/ทำอย่างเป็นระบบ จะส่งผลต่อการแก้ปัญหาความยากจนในระดับที่มากขึ้น

2. อภิปรายผลเชิงคุณภาพ จากการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ทุกกลุ่มสนทนา มีความเห็นสอดคล้องในแนวทางเดียวกันกับข้อมูลเชิงปริมาณ โดยผู้ให้ข้อมูลส่วนใหญ่ยืนยันว่า พฤติกรรมบุคคลและครอบครัว โดยเฉพาะด้านทัศนคติในการใช้จ่าย เป็นปัจจัยหลักที่ทำให้คนยากจน แต่อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความเห็นว่าภาครัฐและท้องถิ่นควรมีโครงการเข้าไปแก้ปัญหาต่าง ๆ ทั้งในส่วนการสนับสนุนบุคคลและครอบครัว การพัฒนาชุมชน ตลอดจนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน และโครงการแก้จนที่สามารถช่วยเหลือคนจนได้อย่างตรงกลุ่มเป้าหมาย สอดคล้องกับข้อมูลเชิงปริมาณในแง่ มาตรการของรัฐและท้องถิ่นมีอิทธิพลต่อผลการแก้ปัญหาความยากจน มากที่สุด โดยส่งผลทั้งทางตรงและทางอ้อม

3. อภิปรายผลการตรวจสอบรูปแบบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ในชุมชนตัวอย่าง แม้ว่าผลการพัฒนาชุมชนตัวอย่างทั้งสองชุมชนจะดีขึ้นในด้านอื่น ๆ แต่มีรายได้เฉลี่ยต่อคนต่อปีเปลี่ยนแปลง ลดลง โดยบ้านอ่าวมะขาม มีการเปลี่ยนแปลงที่ลดลง 22,539 - บาท (คิดเป็นร้อยละ 31.21) และบ้านโนไร่ มีการเปลี่ยนแปลงที่ลดลง 6,167 - บาท (คิดเป็นร้อยละ 6.85) จากการวิเคราะห์พบว่า มีสาเหตุเป็นไปตามสถานะเศรษฐกิจในภาพรวมระดับจังหวัด โดยเฉพาะภาคการเกษตรและการประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชุมชนทั้งสองแห่ง โดยราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำลง ทั้งยางพารา มะพร้าว และปาล์มน้ำมัน ส่วนการทำประมงมีข้อจำกัดด้านมาตรการที่เพิ่มมากขึ้น อาทิ มาตรการห้ามเครื่องมือล่าสัตว์น้ำ เป็นต้น ทำให้รายได้สุทธิของผู้ประกอบอาชีพเกษตรกรรมและประมงต้องลดลงไปด้วย ซึ่งสอดคล้องกับการพิจารณาตามทฤษฎีเศรษฐศาสตร์สำนัก Keynesian/Neo - Liberal ที่เน้นมุมมองต่อการแก้ปัญหาความยากจนไปที่เศรษฐกิจมหภาค และเห็นว่าบทบาทของรัฐบาลในการรักษาเสถียรภาพทางเศรษฐกิจและดูแลสินค้าสาธารณะมีความสำคัญต่อการแก้ปัญหาความยากจน (Chotia, V., & Rao, N.V.M., 2017) ดังนั้น ผลการแก้ปัญหาความยากจนบางประการ อาทิ รายได้เฉลี่ยครัวเรือน จึงขึ้นอยู่กับนโยบายของภาครัฐในการเข้าไปแทรกแซงราคาสินค้า

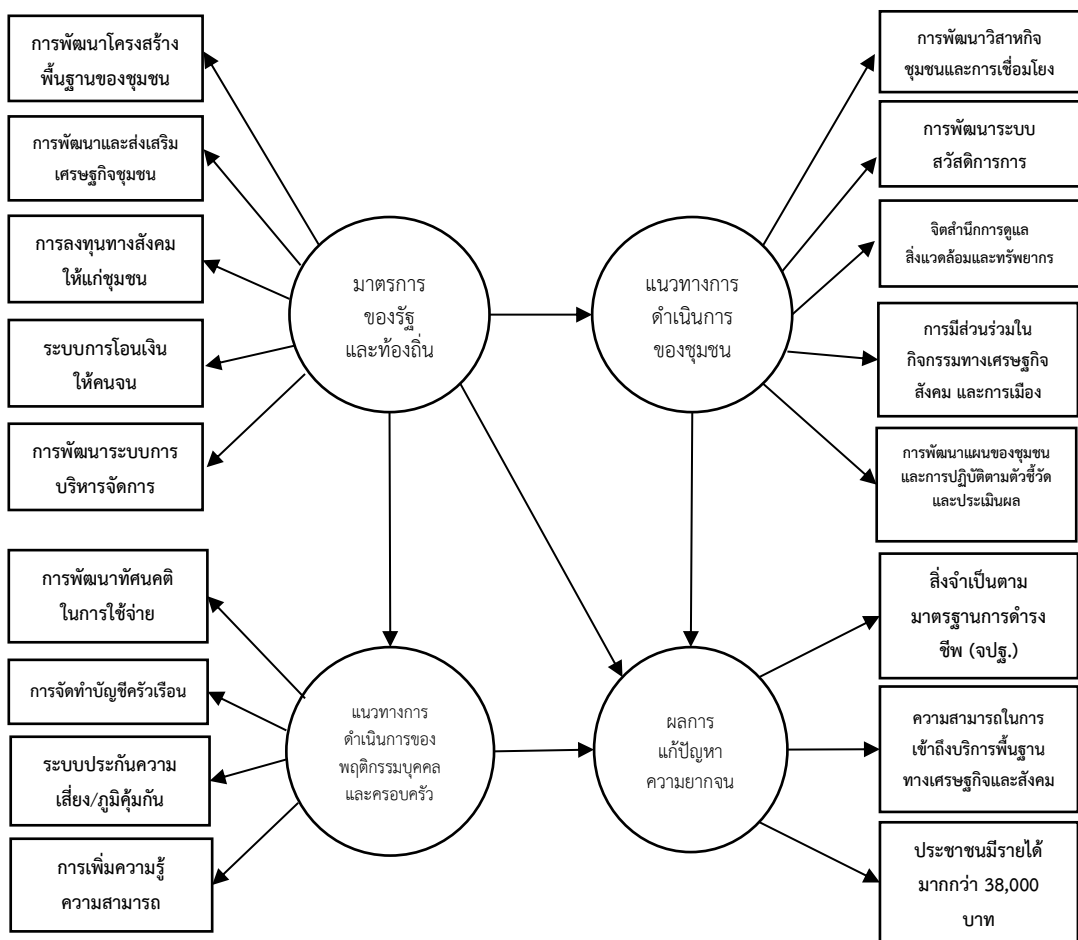

สาธารณะด้วย โดยเฉพาะผลผลิตด้านการเกษตรที่เป็นเศรษฐกิจพื้นฐานของเกษตรกรรายย่อย เช่น ข้าว ปาล์มน้ำมัน ยางพารา เป็นต้น

นอกจากนี้ การที่ชุมชนบ้านในไร่มีผลการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนเปลี่ยนแปลงในระดับที่ดีกว่าชุมชนบ้านอ่าวมะขาม ยังอาจวิเคราะห์สาเหตุได้ว่าการดำเนินการตามรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยของทั้งสองชุมชนอาจมีระดับที่แตกต่างกันไป โดยพิจารณาเปรียบเทียบข้อมูลโครงการและกิจกรรม พบว่า ชุมชนบ้านในไร่มีการดำเนินการตามแนวทางของรูปแบบดังกล่าว มากกว่า ชุมชนบ้านอ่าวมะขาม และพบปัญหาอุปสรรคการดำเนินการของชุมชนบ้านอ่าวมะขาม ที่ไม่สอดคล้องกับรูปแบบดังกล่าว ได้แก่ 1) การดำเนินการของกองทุนหมู่บ้านที่ประสบปัญหาไม่สามารถดำเนินการต่อได้ ซึ่งยืนยันแนวคิดกระบวนการสินเชื่อรายย่อย (Microcredit) ของ Muhammad Yunus ที่จะช่วยแก้ปัญหาความยากจน (มุฮัมหมัด ยูนุส และสฤณี อาชวานันทกุล (ผู้แปล), 2555) 2) ขาดการดำเนินการด้านการอบรมส่งเสริมครัวเรือนตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง และการส่งเสริมจัดทำบัญชีครัวเรือน อย่างเป็นรูปธรรม ซึ่งยืนยันว่าหากดำเนินการตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจะช่วยแก้ปัญหาความยากจนได้ (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2555) และ 3) ขาดการดำเนินการด้านการพัฒนาด้านอาชีพและการสร้างอาชีพเสริมให้กับประชาชนในพื้นที่ ซึ่งยืนยันว่าแนวทาง Chinese Way ของ สีจิ้นผิง ที่ใช้เป็นแบบอย่างแล้วในประเทศจีน จะช่วยแก้ปัญหาความยากจนได้ (สีจิ้นผิง, 2559)

สรุป/ข้อเสนอแนะ

สรุปการวิจัยทั้งในเชิงปริมาณ เชิงคุณภาพ และการตรวจสอบรูปแบบกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของชุมชนตัวอย่าง ตามที่กล่าวมาแล้วข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า 1) รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่ได้พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ทั้งในเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ และสามารถแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนได้ และ 2) รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์ของชุมชนตัวอย่าง โดยรูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทยที่พัฒนาขึ้น เป็นองค์ความรู้ใหม่ มีมาตรการของรัฐและท้องถิ่นเป็นองค์ประกอบสำคัญของการแก้ปัญหาความยากจน มีอิทธิพลต่อผลการแก้ปัญหาความยากจนโดยตรง และส่งผลทางอ้อมต่อแนวทางการดำเนินการของชุมชน และแนวทางการดำเนินการของพฤติกรรมบุคคลและครอบครัว มีลักษณะ ดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 รูปแบบการแก้ปัญหาความยากจนของชุมชนในประเทศไทย

ข้อเสนอแนะ ในเชิงนโยบาย ควรให้ความสำคัญกับมาตรการของรัฐและท้องถิ่นเป็นหลัก โดยมีการวิเคราะห์ปัจจัยสภาพแวดล้อมภายนอกที่เป็นอุปสรรคต่อการแก้ปัญหาความยากจนในระดับพื้นที่ ตลอดจนคิดค้นนวัตกรรมในการกำหนดนโยบายให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีแบบ Disrupt ในเชิงปฏิบัติการ ด้านพฤติกรรมของบุคคลและครอบครัว ควรเน้นการเพิ่มความรู้ความสามารถให้แก่ครัวเรือนยากจน ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาวิสาหกิจชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วย ด้านการดำเนินการของชุมชน ควรเน้นการพัฒนาแผนชุมชน ทั้งด้านการพัฒนาแผนชุมชนให้ชัดเจนเป็นรูปธรรม ปฏิบัติตามตัวชี้วัด และประเมินผลอย่างสม่ำเสมอ ซึ่งจะส่งผลถึงการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานชุมชน และการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนด้วย สำหรับการศึกษาวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเพิ่มเติมในประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมของบุคคลกับการแก้ปัญหาความยากจน ความสัมพันธ์ระหว่าง

ความเข้มแข็งของชุมชนกับการแก้ปัญหาความยากจน และนวัตกรรมการจัดการภาครัฐในการแก้ปัญหาความยากจน

เอกสารอ้างอิง

- คณะกรรมการอำนวยการงานพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน (พชช.). (2562). รายงานคุณภาพชีวิตของคนไทย ปี 2562: จากข้อมูลความจำเป็นพื้นฐาน (จปฐ.) ปี 2562. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัท บีทีเอส เพรส จำกัด.
- _____. (2562). รายงานหมู่บ้านชนบทไทย จากข้อมูลพื้นฐานระดับหมู่บ้าน (กชช. 2ค) ปี 2562. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: บริษัท บีทีเอส เพรส จำกัด.
- ธนพล สราญจิตร. (2558). ปัญหาความยากจนในสังคมไทย: Problem of Poverty in Thailand. วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสเทิร์นเอเซีย ฉบับสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์, 5(2), 12-21.
- ไพศาล สรรสวัสดิ์. (2555). แนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนแบบมีส่วนร่วม: กรณีศึกษา ตำบลเขาทองอำเภอยะหริ่ง จังหวัดนครสวรรค์. วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์, 7(1), 32-39.
- ภัทรา มาน้อย. (2548). ความยากจนในชุมชนบ้านแลง: สาเหตุและแนวทางแก้ไขที่เป็นไปได้. เรียกใช้เมื่อ 4 มีนาคม 2561 จาก http://www.thaiall.com/research/jim_baan_lang_poor.doc
- มูฮัมหมัด ยูนุส และสฤณี อาชวานันทกุล (ผู้แปล). (2555). สร้างโลกไร้จน: Creating a World Without Poverty. (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- รัชนิวรรณ ศรีวิเศษ. (2543). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อความยากจนในชุมชนชนบทของประเทศไทย ศึกษากรณี: บ้านรางกร่าง จังหวัดสุพรรณบุรี. ใน วิทยานิพนธ์สังคมวิทยา มหาวิทยาลัยสาขาสังคมวิทยา. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วิทยาลัยมหาดไทย. (2550). การแก้ไขปัญหาคความยากจนอย่างครบวงจร. ใน รายงานการศึกษาเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ = Action learning หลักสูตรนักปกครองระดับสูง รุ่นที่ 51. วิทยาลัยมหาดไทย สถาบันดำรงราชานุภาพ กระทรวงมหาดไทย.
- ศิริณา จิตต์จรัส. (2548). สารบบเรียนการเรียนรู้ชุมชน องค์การเพื่อแก้ปัญหาความยากจน, โครงการวิจัยการบูรณาการการบริหารจัดการงานพัฒนาองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน โดยวิธีการดำเนินงานที่ดีที่สุด (Best Practice) เพื่อแก้ไขปัญหาคความยากจนกลุ่มอาชีพ อำเภอบางบาล จังหวัดพระนครศรีอยุธยา. ลานปัญญา, 5(2), 19-22.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2555). จากปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงสู่การปฏิบัติกว่า 1 ทศวรรษ. เรียกใช้เมื่อ 10 มกราคม 2562 จาก

- <http://www.pssgroup.moi.go.th/pdf/Sufficiency%20economy/1%20decade.pdf>
- _____. (2559). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย ปี 2559. เรียกใช้เมื่อ 8 มิถุนายน 2561 จาก <http://www.nesdb.go.th>
- สีจิ้นผิง. (2559). สีจิ้นผิง ยุทธศาสตร์การบริหารประเทศ (สำนักพิมพ์มติชน ผู้แปล). (พิมพ์ครั้งที่ 1). กรุงเทพมหานคร: มติชน.
- Alcock, P. (1997). *Understanding Poverty*. New York: Palgrave.
- Chotia, V. & Rao, N. V. M. (2017). An empirical investigation of the link between infrastructure development and poverty reduction: The case of India. *International Journal of Social Economics*, 44(12), 1906-1918.
- Davis, E P. & Martinez, M. S. (2015). Economic theories of poverty. Retrieved February 13, 2019, from <https://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:Y0MMjv1gg6KJ:https://www.jrf.org.uk/report/economictheoriespoverty+&cd=1&hl=th&ct=clnk&gl=th>
- Dwyer, R. J. (2007). Alleviation poverty: how do we know the scope of the problem and when we have solved it. *Management Decision*, 45(8), 1344-1358.
- Holman R. & Holman B. (1978). *Poverty: Explanations of Social Deprivation*. New York: Martin's Press.
- Spicker P. (1993). *Poverty and social security: concepts and principles*. Retrieved February 2, 2019, from <https://rgu-repository.worktribe.com/output/248362/poverty-and-social-security-concepts-and-principles>